

voortgezette winsten in de toekomst stegen niet minder; spoedig moest men voor aandelen Koninklijke Petroleum, Philips of HVA (de Handelsvereniging Amsterdam was een van de grootste Indische cultuurmaatschappijen) het tienvoudige betalen van de nominale waarde. Een scherpe terugslag volgde; vooral de scheepsbouw en het bouwbedrijf krompen in; in de diamantindustrie, die een moordende concurrentie vanuit België ondervond, waren in 1921 zelfs vier op de vijf arbeiders werkloos.¹ In de zomer van '23 evenwel begonnen alle productiecijfers weer te stijgen en toen Engeland en Nederland in april 1925 bij monde van hun ministers van financiën, Churchill en Colijn, verklaarden dat pond en gulden voortaan weer in een vaste ruilverhouding zouden staan tot het goud, meende men in het bedrijfsleven dat dit herstel van de gouden standaard (andere landen waren er al toe overgegaan of zouden zulks spoedig doen) een onwrikbare grondslag gelegd had voor een harmonische en constante uitbreiding van de productie.

Vier jaar lang ging het goed, ook in Nederland, zij het dat de landbouw enigszins bleef klagen en de scheepvaart een tekort had aan vrachten. Werklozen waren er echter vrijwel niet. Er werd, dat wist men, in de Verenigde Staten waanzinnig gespeculeerd op de effectenmarkt; slechts weinigen maakten zich daar zorgen over. Speculatie deed zich ten aanzien van Nederlandse aandelen haast niet voor: hun koerspeil kwam op het hoogste punt in '29 maar 13 % boven het gemiddelde niveau van de vorige *baisse*.²

Op donderdag 24 oktober 1929 stortte de New Yorkse effectenbeurs in. Die dag en de daarop volgende dinsdag gingen fortuinen verloren, ook van Nederlanders die in Amerika hun fondsen belegd of meege-speculeerd hadden en nu met één slag hun kapitalen kwijt raakten. Maar daar bleef het niet bij. Het wegvallen van het vertrouwen in de toekomst leidde in de Verenigde Staten onmiddellijk tot inkrimping van de productie; de inkrimping van de productie tot werkloosheid; de werkloosheid tot verminderde vraag; de verminderde vraag tot nòg verdere productiebeperking – het werd een vicieuze cirkel, een spiraal die zich hardnekkig omlaag schroefde, niet alleen aan gene, maar spoedig ook aan deze zijde van de Atlantische Oceaan. Prijzen kelderden, winsten maakten plaats voor gigantische verliezen. Het gehele internationale ruilverkeer werd verstoord. Dat had zijn terugslag op het kredietwezen. In de voorzomer van '31 ging een van de grootste Oostenrijkse banken failliet; in heel midden-Europa en op de Balkan kwam het tot een *run* op de banken; twee maanden later moest de Duitse regering een algemeen binnenlands moratorium afkondigen, hetgeen betekende dat

¹ A.v., p. 29, 36. ² A.v., p. 78.